

Katarzyna Jamioł (katarzynajamioł21@gmail.com)

 <https://orcid.org/0009-0005-8155-2935>

Małgorzata Pięciorak (malgorzata.pieciorak@gmail.com)

 <https://orcid.org/0009-0008-7538-5570>

Studentka, Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki, Wydział Architektury

## Projekt domu i ogrodu przydomowego w Hrubieszowie – troska o bioróżnorodność w przestrzeni prywatnej

### Design of a house and a home garden in Hrubieszów – care for biodiversity in private space

#### Streszczenie

W artykule opisano badania architektury i roślinności w ogrodach z okolic Hrubieszowa, przeprowadzone z wykorzystaniem materiałów z konkursu „Hrubieszowski Dom i Ogród z Klimatem”. Tekst skupia się na cechach zabudowy historycznej i zmianach krajobrazu ogrodowego, prezentując koncepcję ekologicznego ogrodu i domu jednorodzinnego. Analiza oparta jest na badaniach terenowych i fitosocjologicznych. Projekt ogrodu promuje różnorodność roślin i zastosowanie techniki ogrodu deszczowego.

Słowa kluczowe: architektura krajobrazu, Hrubieszów, ogród przydomowy, przestrzeń prywatna

#### Abstract

The article describes the research on architecture and vegetation in gardens around Hrubieszów, conducted using materials from the competition „Hrubieszów House and Garden with Climate”. The text focuses on the features of historical buildings and changes in the garden landscape, presenting the concept of an ecological garden and a single-family house. The analysis is based on field and phytosociological research. The garden project promotes plant diversity and the use of the rain garden technique.

Keywords: landscape architecture, Hrubieszów, home garden, private space

## 1. WPROWADZENIE

Zabudowa jednorodzinna nowoczesnych okolic podmiejskich rzadko wpisuje się w lokalną stylistykę. Gdy przyjrzymy się budowanym obecnie osiedlom jednorodzinny, ciężko będzie nam zauważyć spójną myśl projektową. Obecny jest nieład przestrzenny i brak nawiązania do tradycji lokalnych. Niemożliwe wręcz jest dostrzeżenie archetypu domu ani tym bardziej odczucie ducha miejsca – *genius loci*. Współczesne budynki są niemal pozbawione barwnej i lokalnej wyjątkowości, którą podkreślać mogą nie tylko elementy małej architektury, ale także zastosowana zieleń. Zatrącenie lokalnego charakteru wsi, a tym samym rozmycie pojęcia „polskości”, wywodzącego się od pochodzenia i tradycji, poskutkowało rozluźnieniem tej definicji. Z pojęcia etniczno-historycznego nabrało ono znaczenia legendarno-mitycznego, gdzie istotne jest powrót do historii, tradycji, sentymentu obrzędów, zamiłowania do ziemi, z której się wywodzimy, i polskiego życia na wsiach (Szewczyk, 2012: 96–109).

Hrubieszów do końca XIX wieku charakteryzowała przede wszystkim architektura drewniana. W otoczeniu rynku dominowały parterowe budynki mieszczkańskie, często bez ganków, oraz drewniane dwory z gankiem na dwóch słupach. Charakterystycznym dachem był dach naczółkowy. Po wprowadzeniu zakazu budowy domów z drewna wzorce te próbowano następnie przenosić na budynki murowane (Sykta, Greniuk, Fabijanowska, 2022).

W dobrym stanie zachowały się nieliczne domy z oryginalnymi drewnianymi elewacjami, oknami i detalami snycerskimi oraz tradycyjnym ogrodem. Rzadko wynika to ze świadomości wartości zabytkowej, zazwyczaj jest to spowodowane ograniczeniami finansowymi właścicieli. Istnieją przykłady remontowanych starych domów, jednak często renowację wykonuje się nieprofesjonalnie, używając tanich materiałów. Przyspiesza to ich degradację. W Hrubieszowie brakuje przykładów dobrych praktyk odnowy drewnianych domów, a wiele reliktyw historycznej zabudowy pozostaje opuszczonych i pozbawionych opieki, co znajduje odzwierciedlenie w ich złym stanie technicznym. Stare domy znikają z krajobrazu przez niewłaściwe remonty. Są wypierane przez nową zabudowę, która stanowi jedynie słabą imitację dawnego stylu (Sykta, Greniuk, Fabijanowska, 2022).

Prezentując lokalną roślinność, nie można zapominać o roślinach występujących na obszarach zabudowanych. Aleje, prowadzące do lasów, pól i sąsiednich posiadłości, stały się w XIX wieku charakterystycznym elementem wsi. Oprócz funkcji reprezentacyjnej aleje i szpalery drzew pełniły również funkcje praktyczne. Typowym widokiem była grupa drzew na terenie zagrody, obejmująca takie gatunki jak lipy, jesiony, klony, dęby, kasztanowce i wiązy. Wierzenia ludowe przypisywały wysokim drzewom ochronę przed piorunami i złymi warunkami pogodowymi oraz przynoszenie szczęścia. Dawniej ogrody wiejskie, nawet tych mniej zamożnych gospodarzy, miały charakterystyczny układ z ozdobnymi elementami. Przedogródki stanowiły ich reprezentacyjną część, charakteryzującą się różnorodnością kolorów i prostotą kompozycji roślinnych, zawierając w sobie zarówno rośliny ozdobne,

jak i lecznicze. Powszechne były sady owocowe z jabłoniąmi, grusząmi, śliwami, wiśniami i czereśniami. Również elementy dekoracyjne, takie jak lekkie ogrodzenia z drewna lub kamienia, stanowiły ważny element tożsamości wiejskich ogrodów (Majdecka-Strzeżek, 2005: 82–84).

## 2. METODOLOGIA

Niniejszy artykuł opiera się na analizie typowej historycznej zabudowy oraz roślinności stosowanej w przydomowych ogrodach w regionie hrubieszowskim. Analiza ta została przeprowadzona z wykorzystaniem materiałów dostarczonych przez organizatorów konkursu „Hrubieszowski Dom i Ogród z Klimatem”, który był częścią projektu „Rozwój lokalny Hrubieszowa – od partycypacji do realizacji”, finansowanego ze środków Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego 2014–2021.

Analiza charakterystycznych cech domów w Hrubieszowie obejmowała obserwacje elewacji, ganków, ścian oraz elementów dekoracyjnych. Opisano typowe cechy architektoniczne. Analiza ogrodów przydomowych skupiła się na ich różnorodności, zwłaszcza w kontekście zmian w krajobrazie miejskim. Opisano zieleń obejmującą takie typy roślinności jak: kwiaty, krzewy, drzewa owocowe, oraz zwrócono uwagę na zmieniające się trendy, np. dominację tu czy rzadsze uwzględnianie w projektach ogrodów warzywnych. Analiza dotyczyła różnorodności roślin na terenie Lubelszczyzny, w tym gminy Hrubieszów, oraz zagrożeń dla rodzimej flory. Opisano występujące gatunki roślin, obszary chronione oraz zagrożone, podkreślając potrzebę ochrony i rewitalizacji lokalnej flory.

Opisano projekt domu jednorodzinnego z naciskiem na aspekty ekologiczne i zrównoważonego rozwoju. Projekt uwzględniał zastosowanie materiałów przyjaznych dla środowiska, systemy ogrzewania i wentylacji oparte na odnawialnych źródłach energii oraz integrację budynku z otaczającym krajobrazem. Projekt ogrodu został podzielony na cztery strefy funkcjonalne, uwzględniające różnorodność roślinności, ochronę bioróżnorodności oraz funkcje ekologiczne. Strefy obejmowały część reprezentacyjną, sad sensoryczny, łąkę i las oraz dodatkowo ogród deszczowy. W skład projektowanej roślinności weszły gatunki roślin rodzimych oraz zagrożonych wyginięciem. Ogólnym celem było wsparcie lokalnego ekosystemu i adaptacja do zmian klimatycznych.

### 3. WYNIKI ANALIZY

Analiza typowej historycznej zabudowy oraz roślinności stosowanej w przydomowych ogrodach w regionie hrubieszowskim. Główną podstawę przeprowadzonych analiz stanowiły informacje przedstawione w materiałach podsumowujących praktyki inwentaryzacyjne, wykonane przez studentów Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej w roku akademickim 2021/2022.

#### 3.1. TRADYCYJNA LUB HISTORYCZNA ZABUDOWA

Charakterystyczna dla domów powstałych w Hrubieszowie na początku drugiej połowy XX wieku była obecność wyraźnego ganku na osi frontowej elewacji, wspartego na dwóch słupach. Ściany domów zazwyczaj były pokrywane pionowymi deskami i często ozdobnymi listwami z dodatkowymi elementami dekoracyjnymi na narożach. Boczne ściany mogły być zabudowane deskami do połowy wysokości lub dekorowane ażurową dekoracją snycerską. Słupy oraz części belek stropowych często miały ozdobne wykończenia. Niektóre ganki były odbudowane deskami, gdzie czasem dodawano okna i drzwi. Ściany budynków w Hrubieszowie najczęściej wykańczane były przez szalowanie deskami lub nakładanie tynku. Najpopularniejszym tynkiem był wapienno-piaskowy lub polepa gliniana, aplikowane na listwach ułożonych w kratownicę lub rzadziej na kołach wbijanych w ścianę. Ta sama technika stosowana była również wewnątrz budynków, na ścianach i sufitach. Ściany zewnętrzne często były szalowane deskami ułożonymi pionowo, czasem także poziomo, i łączonymi listewkami. Zakończenia ścian ozdabiano profilowanymi listwami, a narożniki ukrywano pod deskami, na których umieszczano dekoracyjne elementy, najczęściej geometryczne. Jako przykłady zachowanych historycznych domów podać można: dom Abrahama Silbersteina przy ul. Partyzantów 13 oraz dom profesora Wiktora Zina „Zinówka” przy ul. Kilińskiego 10. Stanowią one nie tylko ważne przykłady architektury w Hrubieszowie, ale również istotne miejsca związane z historią i kulturą miasta. Pierwszy z nich, miejsce zamieszkania Abrahama Silbersteina, związanego z organizacją Ziomkostwa Żydów z Hrubieszowa, odgrywa znaczącą rolę w kontekście dziedzictwa kulturowego, natomiast „Zinówka”, dom, w którym urodził się i wychował Wiktor Zin, jest symbolem dziedzictwa naukowego i artystycznego. Oba budynki, chociaż wymagające prac renowacyjnych, zachowują oryginalny charakter i pełnią funkcję miejsc upamiętniających ważne postacie i wydarzenia związane z historią miasta. Dodatkowo, ogrody przy „Zinówce” są kolejnym elementem, który stanowi integralną część historii tych miejsc, łącząc przeszłość z teraźniejszością przez swoją charakterystyczną architekturę i elementy krajobrazu (Sykta, Greniuk, Fabijanowska, 2022).



**ANALIZA ARCHETYPU**

TRADYCYJNA ARCHITEKTURA POWIATU HRUBIESZOWSKIEGO - ELEWACJE

**ANALIZA ZABUDOWY**

KOLORYSTYKA I MATERIAŁY WYKOŃCZENIOWE

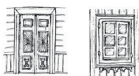
HRUBIESZOWSKA PALETA KOLORYSTYCZNA



HRUBIESZOWSKIE MATERIAŁY

**CHARAKTERYSTYCZNE DETALE**

TRADYCYJNA ARCHITEKTURA POWIATU HRUBIESZOWSKIEGO - DETALE

DREWNIANE OBRAMIEŃIA OKIENNE I  
DRZWIOWE ORAZ POZIOME DESKI  
DREWNIANE NA ELEWACJI

AZUROWE OGRÓDZENIE Z DESEK DREWNIANYCH

DACH DWUSPADOWY  
POKRYTY BLACHĄ NA  
RĄBEK STOJĄCY

Il. 1. Analiza archetypu zabudowy, charakterystycznego dla regionu hrubieszowskiego.

Oprac. K. Jamioł i M. Pięciorak

**3.2. ANALIZA DAWNYCH OGRODÓW PRZYDOMOWYCH**

Obraz ogrodów przydomowych przy starych budynkach w Hrubieszowie ukazuje bogactwo gatunków rodzimych i zmiany w krajobrazie miejskim. Wiele z tych posesji zachowało tradycyjne, ozdobne ogródki z kwiatami i pojedynczymi krzewami, które stanowią rodzaj wizytówki dla domów. Jednakże na mniejszych działkach w centrum miasta ograniczenie przestrzeni sprawia, że te ogrody często są tylko wąskimi pasami zieleni między budynkiem a chodnikiem. W składzie gatunkowym roślin kwiatowych występują przeważnie byliny, takie jak liliowce ogrodowe, irysy, floksy, rudbekie, oraz sezonowe rośliny jedno- i dwuletnie, z dużym naciskiem na popularne bukietowe hortensje krzewiaste. W sadach dominują szpalery krzewów owocowych i pojedyncze drzewa owocowe, przede wszystkim wiśnie i morwy przy ulicach. Ogródki warzywne stają się coraz rzadsze, ustępując miejsca roślinom ozdobnym, podobnie jak zioła, które często są sadzone w donicach. Analiza gatunków drzew towarzyszących starym domom wskazuje na obecność tradycyjnych lip i jesionów, ale także zimozielonych świerków pospolitych, które od dawna były częścią miejskiego krajobrazu. Kiedyś charakterystycznym elementem domów było porośnięte pnączami wejście z ławeczką, jednak obecnie w Hrubieszowie tego typu widok jest coraz rzadszy (Sykta, Greniuk, Fabijanowska, 2022).

Aktualnie coraz wyraźniej widoczne są zagrożenia dla tradycyjnych ogrodów przy starych domach. Największym z nich jest popularność trendu ogrodu łatwego w utrzymaniu, co prowadzi do standaryzacji krajobrazu ze względu na brak czasu na pielęgnację różnorodnych roślin. W Hrubieszowie, jak i w innych miejscach, coraz częściej dominują tuje w różnych odmianach, wypierając tradycyjne gatunki. Dodatkowo drzewa owocowe ustępują miejsca innym ozdobnym roślinom, często pochodzącym spoza regionu. Ogrody często niszczone są z powodu zaniedbania, a utwardzenie nawierzchni, zwłaszcza na mniejszych działkach, prowadzi do utraty ich naturalnego charakteru. Ponadto coraz częściej mała architektura

ogrodowa nie spełnia estetycznych oczekiwań, ponieważ trendy przeważają nad tradycją, co powoduje zastosowanie współczesnych dodatków dekoracyjnych, które nie zawsze harmonizują z otoczeniem (Sykta, Greniuk, Fabijanowska, 2022).

### 3.3. ROŚLINNOŚĆ RODZIMA

Na terenie Lubelszczyzny, gdzie zlokalizowany jest Hrubieszów, spotykamy przeróżne formy roślinne. Tylko w obrębie gminy Hrubieszów zlokalizowano ok. 80 zespołów i zbiorowisk roślinnych, a także 903 gatunki roślin naczyniowych (w tym część objęta jest ochroną ścisłą i ochroną częściową). Stanowiska, na których występują rzadkie i chronione gatunki, skoncentrowane są na obszarze wzdłuż doliny rzeki Bug oraz są rozproszone na obszarach leśnych. Najcenniejszymi zbiorowiskami występującymi na terenie gminy są murawy kserotermiczne (występujące w rejonie Gródka i Czumowa na stromych i nasłonecznionych stokach doliny Bugu), gdzie rozwija się roślinność spotykana na stepach trawiastych lub kwiatnych strefach lasostepu.

Przedstawiając zbiorowiska roślinne, należy powołać się na badania terenowe (w tym również analizy fitosocjologiczne, ekologiczne i florystyczne) przeprowadzone na terenie rezerwatu w Rogowie o powierzchni ok. 1 ha, zlokalizowanego w południowo-wschodniej części Wyżyny Lubelskiej w obrębie Działów Grabowieckich, administracyjnie należącego do powiatu hrubieszowskiego w województwie lubelskim. Z badań wynika, że „na terenie rezerwatu wyróżniono zespół *Inuletum ensifoliae* z facjami ugorową i zaroślową oraz zbiorowisko leśne z rzędu *Quercetalia pubescentis*. W rezerwacie występują 233 gatunki roślin naczyniowych, w tym zachowało się wiele rzadkich i bardzo rzadkich, jak: *Carlina onopordiifolia*, *Echium rubrum*, *Adonis vernalis*, *Cerasus fruticosa* i in.” (Kimsa, Sokołowska, 1973). W związku z tym najpóźniejszą fazę sukcesji na stanowiskach naturalnych lub półmienio-nych rezerwatu w Rogowie jest zbiorowisko roślinne *Tilio-Carpinetum*.

Problemem południowo-wschodniej flory Polski jest również nasilanie się procesów wymierania wielu gatunków rodzimych, a także roślin obcego pochodzenia. Obserwuje się też zanikanie wielu gatunków chwastów segetalnych („niepożądane rośliny występujące wśród roślin uprawnych na polach, łąkach, pastwiskach oraz w lasach”) (*chwasty*, b.r.). Zagrożone gatunki to między innymi: *Allium oleraceum*, *Allium vineale*, *Bromus secalinus*, *Camelina alyssum*, *Cuscuta europaea*, *Euphorbia exigua*, *Filago arvensis*, *Geranium molle*, *Gnaphalium luteo-album*, *Gypsophila muralis*, *Herniaria glabra*, *Lolium remotum*, *Lolium temulentum*, *Melampyrum arvense*, *Odontites verna*, *Papaver strigosum*, *Portulaca oleracea*, *Radiola linoides*, *Veronica polita*, *Viola tricolor*.

## 4. ROZWIĄZANIA PROJEKTOWE

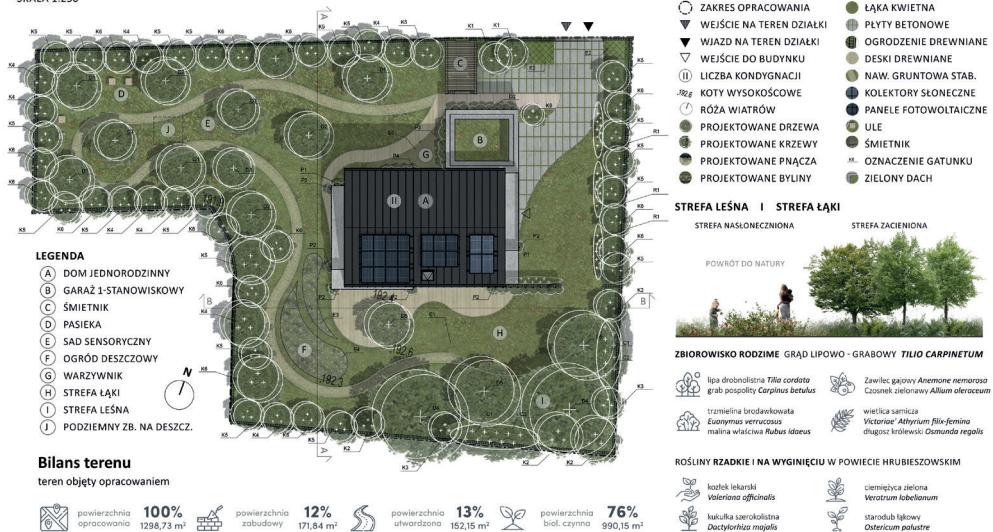
Projekt powstał w ramach ogólnopolskiego konkursu studenckiego „Hrubieszowski Dom i Ogród z Klimatem”, podczas którego uzyskał on wyróżnienie. W skład zespołu projektowego wchodziłi studenci kierunków architektura i architektura krajobrazu na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej – Katarzyna Jamioł, Krzysztof Pryt oraz Małgorzata Pięciórak.

### 4.1. PROJEKT DOMU

#### 4.1.1. PROJEKT DOMU – ASPEKTY EKOLOGICZNE

Projekt domu jednorodzinnego koncentruje się na opcjach przyjaznych dla środowiska zarówno w skali mikro, jak i makro. Celem jest spełnienie wymagań projektowych budynków pasywnych. Obiekt cechuje dach dwuspadowy i podstawowa, zwarta konstrukcja, nawiązująca swoim charakterem w sposób nowoczesny do historycznej zabudowy. Aby ograniczyć utraty ciepła, przeszklenia od strony północnej zostały zmniejszone. W celu dodatkowego zabezpieczenia przed chłodnymi wiatrami z północy zbudowano oddylatowany, nieogrzewany garaż z zielonym dachem retencyjnym, który wspomaga gromadzenie opadów atmosferycznych na terenie działki (Pęczkowski i in., 2016).

PLAN ZAGOSPODAROWANIA DZIAŁKI  
SKALA 1:250



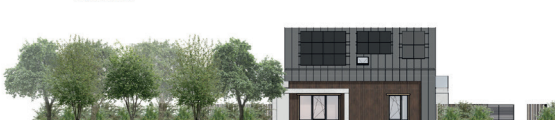
Il. 2. Propozycja projektowa – plan zagospodarowania terenu. Oprac. K. Jamioł, M. Pięciórak

Dodatkowo zastosowano konstrukcję zewnętrzną, tworzącą balkony od strony wschodniej, południowej i zachodniej, oraz obudowę ograniczającą nagrzewanie się elewacji i przeszkleń. Zaprojektowana przed domem roślinność, zwłaszcza drzewa liściaste, wpłynie pozytywnie na bilans nasłonecznienia, zmniejszając nagrzewanie latem i nie ograniczając go zimą (il. 2). W celu zminimalizowania kubatury budynku ograniczono wysokość pomieszczeń oraz zastosowano skosy na poddaszu, co nie wpływa negatywnie na jego funkcjonalność. Ponadto zastosowano pasywną stolarkę okienną z roletami ukrytymi w zewnętrznej warstwie termoizolacji.

**PRZEKRÓJ A-A**  
SKALA 1:250



**PRZEKRÓJ B-B**  
SKALA 1:250



Il. 3. Propozycja projektowa – projekt domu jednorodzinnego. Oprac. K. Pryt

Konstrukcja nośna budynku została wykonana z drewna klejonego krzyżowo (CLT), co pozwala na szybszą budowę i zmniejszenie zużycia energii. Jest ona także odniesieniem do archetypu domu jednorodzinnego typowego dla powiatu hrubieszowskiego. Dom został postawiony na płycie fundamentowej, ocieplonej 30 cm warstwą styropianu ekstrudowanego, w której umieszczono system grzewczy. Pionowe przegrody zewnętrzne ocieplono 35 cm warstwą wełny drzewnej, a w całym budynku zastosowano termoizolację z wełny, zabezpieczoną dodatkowo membraną wiatroizolacyjną. System ogrzewania oparty jest na pompie ciepła oraz kolektorach słonecznych, wspomaganych latem panelem fotowoltaicznym. Wentylacja mechaniczna nawiewno-wywiewna z rekuperatorem zapewnia efektywną wymianę powietrza, a gruntowy wymiennik ciepła ogranicza ilość zużywanej energii.

Systemy C.O. i C.W.U. korzystają z gruntowej pompy ciepła, której kolektor poziomy znajduje się pod częścią ogrodu od ulicy. Latem systemy są wspierane przez kolektory słoneczne na dachu, a w razie potrzeby przez energię elektryczną z paneli fotowoltaicznych działających w systemie hybrydowym. Systemy posiadają dodatkowo ocieplony bufor na ciepłą wodę o pojemności 2000 litrów. Ciepło w budynku rozprowadza się na parterze przez płytę fundamentową grzewczą, a na piętrze przez ogrzewanie podłogowe w technologii suchej. Punkty poboru ciepłej wody zostały umieszczone blisko siebie, aby ograniczyć straty ciepła na rurach instalacji C.W.U. System wentylacji w domu wykorzystuje wentylację mechaniczną, która wytwarza dopływ oraz odprowadzenie powietrza z pomieszczeń za pomocą rekuperatora. Dodatkowo do tego systemu został podłączony gruntowy wymiennik ciepła, co przyczynia się do zmniejszenia ilości energii potrzebnej do ogrzania powietrza. Funkcjonuje on także jako filtr wstępny powietrza, który wspomaga centralną jednostkę wentylacyjną.

## 4.2. PROJEKT OGRODU

Celem pracy było stworzenie projektu ogrodu, który wpisze się w istniejący krajobraz powiatu hrubieszowskiego. Istotny aspekt stanowiło to, aby zastosowane rośliny były rodzime oraz aby przywrócić gatunki, które są zagrożone wyginięciem. Projekt ogrodu ma za zadanie wspomóc w skali mikro walkę z czynnikami stresowymi spowodowanymi zmianami klimatu.

Ogród został podzielony na cztery strefy funkcjonalne. Pierwszą z nich jest część reprezentacyjna (północno-wschodnia część działki), w której znajdują się główne wejście oraz wjazd na teren posesji. Przy głównej ulicy (od strony północnej) zlokalizowano także miejsce do gromadzenia odpadów, przystosowane do ich wstępnej segregacji. Jego ażurowa konstrukcja, tak samo jak ażurowa konstrukcja ogrodzenia, składa się z desek z drewna litego i nawiązuje swoim charakterem do historycznej zabudowy tego regionu. Rośliny, które tu zastosowano, to: tamaryszek pięcioprzecikowy 'Rubra' (*Tamarix ramosissima* 'Rubra'), berberys zwyczajny (*Berberis vulgaris*) oraz dereń jadalny 'aurea' (*Cornus mas* 'Aurea').



Il. 4. Widok aksonometryczny – plan zagospodarowania terenu. Oprac. K. Jamioł, M. Pięciorak, K. Pryt

### 4.2.1. SAD SENSORYCZNY

Drugą strefą jest sad sensoryczny (północno-zachodnia część działki), przez który prowadzi wąska ścieżka. Część ta stara się stworzyć środowisko sprzyjające sensoryce. Sad to wyjątkowe miejsce, w którym rośliny, dźwięki, zapachy i tekstury łączą się, tworząc uspokajające i energetyzujące środowisko. Taki ogród dostarcza odwiedzającym nowych wrażeń, stymulując nie tylko zmysł wzroku, ale także zmysły smaku, węchu, dotyku i słuchu. Sensorykę zapewnią tutaj jednak nie tylko kolory oraz zapachy kwiatów i owoców, ale też wysoka roślinność zielna – łąka kwietna. Większość zastosowanych tu gatunków jest miododajna,



co pozytywnie wpłynie na bioróżnorodność. Niekoszenie łąki pozwoli również na znaczne obniżenie temperatury gruntu i zapobiegnie jego wysychaniu. Na tym terenie zaprojektowano także ule, które pozwolą na hobbystyczne zajmowanie się pszczelarstwem (il. 5). Liście, które jesienią opadną z drzew, niezgrabione, zapewnią też schronienie wielu owadom oraz ssakom, np. jeżom. W pobliżu domu zapewniono także teren na warzywnik, w którym mieszkańcy mogą uprawiać własne warzywa. Zastosowano przy nim pnącza jadalne. Rośliny projektowane, użyte w tej części ogrodu, to: jabłoń domowa 'Jonagold' (*Malus domestica* 'Jonagold'), jabłoń domowa 'Jonagold Decosta' (*Malus domestica* 'Jonagold Decosta'), wiśnia pospolita 'Sabina' (*Prunus cerasus* 'Sabina'), kruszyna pospolita (*Frangula alnus*), berberys zwyczajny (*Berberis vulgaris*), dereń jadalny 'aurea' (*Cornus mas* 'Aurea'), nasturcja większa (*Tropaeolum majus*), suchodrzew pospolity (*Lonicera xylosteum*), fasola wielokwiatowa (*Phaseolus coccineus*) oraz groszek pachnący (*Lathyrus odoratus*).



Il. 5. Widok na projektowany sad sensoryczny. Oprac. K. Jamioł

#### 4.2.2. STREFA ŁĄKI I STREFA LEŚNA

Projekt koncepcyjny ogrodu przydomowego w strefie południowo-wschodniej stanowi połączenie różnorodnych środowisk naturalnych, tworząc harmonijną przestrzeń, która sprzyja zrównoważonemu życiu roślin i zwierząt. Wprowadzenie części leśnej, która zapewnia zacienienie, oraz obszaru łąki, który korzysta z pełnego nasłonecznienia, tworzy różnorodne warunki życia dla roślin i zwierząt (il. 6). Strefa ta nawiązuje do lokalnych zbiorowisk roślinnych, jak grąd lipowo-grabowy *Tilio-Carpinetum*, przywracając również rzadkie, objęte ścisłą i częściową ochroną prawną gatunki zielne, a nawet takie, które są zagrożone wyginieciem

w powiecie hrubieszowskim. Ta subtelna gradacja strefy leśnej i łąki, przez naturalne zmiany facji geokompleksów, odzwierciedla naturalne procesy zachodzące w przyrodzie. Dodatkowo teren leśny będzie idealnym miejscem do hodowli boczników, co stanowi realizację kolejnego hobby, łącząc pasję z funkcjonalnością ogrodu. Rośliny zastosowane w tej części projektu to: wietlica samicza (*Athyrium filix-femina*), długosz królewski (*Osmunda regalis*), trzmielina brodawkowata (*Euonymus verrucosus*), malina właściwa (*Rubus idaeus*), lipa drobnolistna (*Tilia cordata*), grab pospolity (*Carpinus betulus*) i łąka zawierająca rośliny Hrubieszowa. Wybrane gatunki to: gorysz alzacki (*Peucedanum alsaticum*), łośniczka wiechowata (*Gypsophila paniculata*), miłek wiosenny (*Adonis vernalis*), aster gawędka (*Aster amellus*), goryczka krzyżowa (*Gentiana cruciata*), szczydrzeniec zmienny (*Chamaecytisus albus*) oraz żmijowiec czerwony (*Echium russicum*).



Il. 6. Widok na strefę łąki i strefę leśną. Oprac. K. Jamioł

#### 4.2.3. OGRÓD DESZCZOWY

W części południowo-zachodniej zaplanowano obszar, który ma spełniać funkcje ekologiczne, zapewniając pokarm dla miejscowych zwierząt, w tym ptaków. Dodatkowo obszar ten będzie zawierał elementy poprawiające naturalną retencję wody, takie jak ogród deszczowy (il. 7). Zostanie on osadzony gatunkami roślin, które nie tylko są w stanie absorbować wodę opadową, ale także oczyścić ją z toksyn przez korzenie. Te rośliny będą magazynować część wody deszczowej, a następnie stopniowo ją uwalniać, zasilając głębsze warstwy gruntu. Takie rozwiązanie nie tylko pozwala na naturalne uzupełnianie wód gruntowych, ale także pomoże w zapobieganiu suszy przez utrzymanie stabilnej ilości wody w glebie.

Dodatkowym pozytywnym efektem będzie odciążenie lokalnej kanalizacji deszczowej, ponieważ część wody deszczowej zostanie zatrzymana i ponownie wykorzystana przez roślinność oraz wsiąknie do ziemi, zamiast bezpośrednio spływać do kanalizacji. W ten sposób projekt architektury krajobrazu nie tylko integruje elementy przyrodnicze z funkcjami ekologicznymi, ale ma także pozytywny wpływ na lokalne środowisko, wspierając jego zrównoważony rozwój. Dodatkowy zbiornik na wodę deszczową znajduje się również na terenie sadu. Poza tym przez dobór roślin na obszarze ogrodu deszczowego pełni on dodatkową funkcję zagajnika ziołowego. Zaproponowane rośliny są ziołami nie tylko o dobrym smaku i zapachu, ale również o właściwościach leczniczych.

#### 4.2.4. ŁĄKA KWIETNA

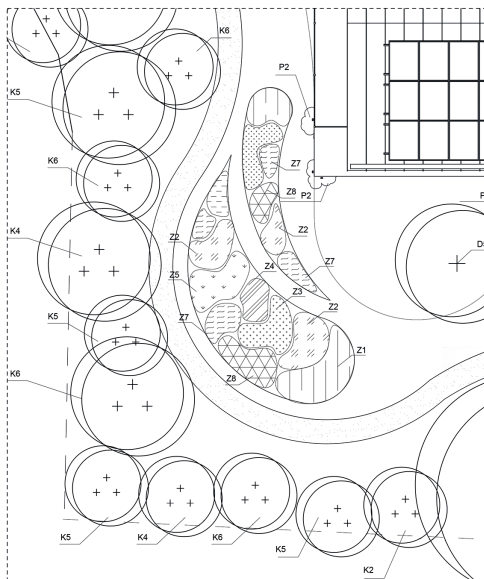
Zlokalizowana tuż przy granicy tarasu, znajduje się w nasłonecznionej części ogrodu. Stanowi przestrzeń zarówno dla ludzi, jak i owadów, które czerpią z roślin pożywienie i mogą wykorzystać je jako schronienie. Łąka kwietna jest też zupełnie inną i wygodniejszą formą zagospodarowania terenu w ogrodzie. Stanowi bardziej przyjazną środowisku alternatywę dla trawników. Sprzyja bioróżnorodności oraz jest łatwiejsza w utrzymaniu. Należy ją kosić tylko kilka razy w roku i dosiewać rośliny bez specjalnego projektu. Łąka kwietna jest bardzo łatwa w utrzymaniu. Można wręcz powiedzieć, że „rośnie sama”. Potrzebna jest jedynie niewielka ingerencja przy koszeniu i obsianiu oraz podlewaniu. Doskonale koreluje również z założoną w pobliżu pasieką. Pszczoły, oprócz drzew owocowych, mają do dyspozycji nektar z kwiatów na łące kwietnej. Przyciąga ona również motyle, które zwiększają liczbę gatunków na tak małym terenie, jakim jest ogród. Nie zapominajmy także o walorach estetycznych. Łąki są nieodzownym elementem krajobrazu wiejsko-uprawnego, który został wprowadzony na terenie projektowanego ogrodu. Oprócz tego stanowi element sensoryczny. Mnogość zapachów i barw jest miłym i stymulującym urozmaicheniem dla otoczenia. Dodatkowo projektowane rośliny stanowią gatunki rodzime znajome florze hrubieszowskich łąk, stepów i okolic przyrzecznych, przynależące do grupy zmiennowilgotnych łąk trzęślicowych (*Molinion*) czy półnaturalnych łąk wilgotnych.

Rośliny projektowane to: kruszyna pospolita (*Frangula alnus*), berberys zwyczajny (*Berberis vulgaris*) i dereń jadalny 'aurea' (*Cornus mas 'Aurea'*). Wybór powyższych krzewów wynika z chęci dostarczenia pożywienia ptakom w postaci owoców derenia i berberysów. Dobór roślin wynika z chęci reintrodukcji rodzimych gatunków łąkowych występujących na obszarze Hrubieszowa. Są to: gorysz alzacki (*Peucedanum alsaticum*), tyszczec wiechowaty (*Gypsophila paniculata*), miłek wiosenny (*Adonis vernalis*), aster gawędka (*Aster amellus*), goryczka krzyżowa (*Gentiana cruciata*), szczerzeniec zmienny (*Chamaecytisus albus*), żmijowiec czerwony (*Echium russicum*), nasturcja pnąca (*Tropaeolum majus*) oraz wiciokrzew pospolity (*Lonicera xylosteum*). Dobór użytych pnączy wynika z odmiennych terminów kwitnienia, w związku z tym, gdy pierwszy zakwitnie wiciokrzew (maj–czerwiec), zaobserwujemy drugie kwitnienie nasturcji w okresie wakacyjnym. Ponadto wiciokrzew jest rośliną zimozieloną, więc gdy nasturcja już przekwitnie, nadal widoczne będą jego zielone liście.



W ogrodzie deszczowym znajdują się: mięta nadwodna (*Mentha aquatica*), niezapominajka błotna (*Myosotis scorpioides*), krwawnica pospolita 'Robert' (*Lythrum salicaria* 'Robert'), przywrotnik miękki 'Select' (*Alchemilla mollis* 'Select'), miodunka plamista 'Sissinghurst White' (*Pulmonaria officinalis* 'Sissinghurst White'), czosnek szczypierek (*Allium schoenoprasum*), miodunka długolistna (*Pulmonaria longifolia cevenensis*) i melisa lekarska (*Melissae folium*). Proponowane gatunki są jadalne, są ziołami, więc mają właściwości lecznicze i można używać ich w kuchni. Ich podstawową funkcją jest jednak absorbowanie i przechowywanie zgromadzonej z terenu ogrodu wody deszczowej.

RZUT FRAGMENTU OGRÓD DESZCZOWY  
SKALA 1:100



#### SPIS ROŚLIN PROJEKTOWANYCH

GATUNKI ROŚLIN DO OGRÓDU DESZCZOWEGO

Oznaczenie	Nazwa polska	Nazwa łacińska	Ilość w projekcie	Przewidywana wysokość	Przewidywana szerokość	Uwagi
Z1	Mięta nadwodna	<i>Mentha aquatica</i>	8	60cm	30-60cm	lecznicza
Z2	Niezapominajka błotna	<i>Myosotis scorpioides</i>	45	30cm	25cm	lecznicza
Z3	Krwawnica pospolita 'Robert'	<i>Lythrum salicaria</i> 'Robert'	7	60-90cm	50cm	lecznicza
Z4	Przywrotnik miękki 'Select'	<i>Alchemilla mollis</i> 'Select'	6	40-50cm	40cm	nie jest tułajcy
Z5	Miodunka plamista 'Sissinghurst White'	<i>Pulmonaria officinalis</i> 'Sissinghurst White'	8	30cm	45cm	lecznicza
Z6	Czosnek szczypierek	<i>Allium schoenoprasum</i>	11	40cm	15cm	lecznicza
Z7	Miodunka długolistna	<i>Pulmonaria longifolia</i> subsp. <i>cevenensis</i>	12	30-45cm	30-60cm	lecznicza
Z8	Melisa lekarska	<i>Melissae folium</i>	8	60-80cm	60cm	lecznicza

#### NATURALNA RETENCJA WODY

OGRÓD DESZCZOWY



#### ZALETY OGRÓDU DESZCZOWEGO

- OCZYSZCZENIE WODY Z ZANIECZYSZCZEŃ
- ODCIĄŻENIE KANALIZACJI DESZCZOWEJ
- ZASILANIE WÓD GRUNTOWYCH
- POPRAWA BIORÓŻNORODNOŚCI

#### POPRAWA BIORÓŻNORODNOŚCI

ZAPEWNIENIE SCHRONIENIA I POKARMU DLA LOKALNYCH ZWIERZĄT



Il. 7. Elementy proekologiczne. Oprac. aut.

### 4.2.5. HOBBY

W celu zaktywizowania i zintegrowania mieszkańców domu zaprojektowano przestrzenie, gdzie mieszkańcy mogą rozwijać swoje zainteresowania. Projektowane elementy są również proekologiczne i sprzyjają zwiększaniu się bioróżnorodności na terenie działki i wokół niej.

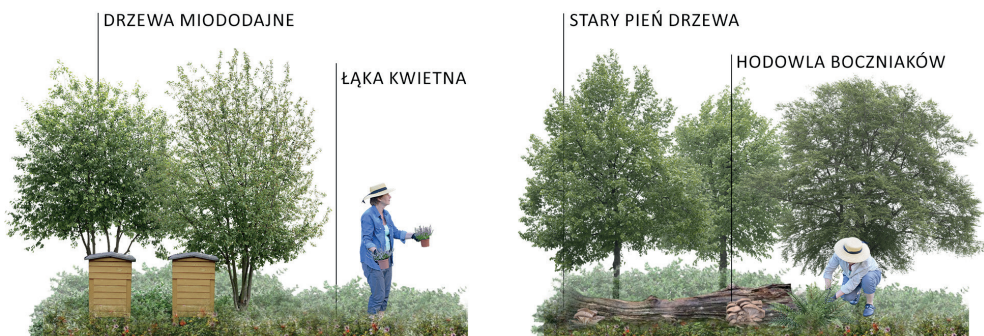
Pierwszym obszarem sprzyjającym aktywności jest pasieka – kilka uli ustawionych niedaleko siebie w pobliżu miododajnych drzew i krzewów. Dodatkowo w okolicy pasieki znajduje się łąka kwietna, która również zapewnia pszczołom pożywienie. Roślinami, które dostarczają nektar pszczołom, są drzewa z pobliskiego sadu, czyli: jabłoń domowa 'Jonagold' (*Malus domestica* 'Jonagold'), jabłoń domowa 'Jonagold Decosta' (*Malus domestica* 'Jonagold Decosta') oraz wiśnia 'Sabina' (*Prunus cerasus* 'Sabina').

Następną aktywnością, zwykle niespotykaną na terenach działek mieszkalnych, jest hodowla grzybów boczniaków (*Pleurotus ostreatus*). W sposób bezpieczny i przemyślany zaprojektowano rozmieszczenie pnia, na którym rozwijać mogą się grzyby. Rozlokowanie pnia w „strefie lasu” zapobiega niepożądanemu rozprzestrzenianiu się grzybów, a dodatkowo pień pozostawiony w ogrodzie stanowi schronienie i pożywienie dla wielu owadów, co sprzyja występowaniu większej liczby gatunków na terenie ogrodu, a tym samym wspomaga utrzymanie bioróżnorodności.

## HOBBY

PASIEKA, HODOWLA BOCZNIAKÓW

ROŚLINY MIODODAJNE I POPRAWIAJĄCE BIORÓŻNORODNOŚĆ



Il. 8. Hobby oraz poprawa bioróżnorodności. Oprac. aut.

## 5. PODSUMOWANIE

W powiecie hrubieszowskim można zaobserwować wiele projektowych wyzwań dotyczących starodawnej zabudowy mieszkalnej oraz ogrodów. Brak ochrony konserwatorskiej zabytków i brak egzekwowania przepisów miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego stanowią poważne zagrożenie dla historycznych obiektów w tym regionie. Istnieje ryzyko, że wiele z tych domów i ogrodów pozostaje poza jakimkolwiek systemem ochrony, co zwiększa ich narażenie na zniszczenia i starzenie się.

Podobnie jak w przypadku wspomnianych wyzwań, brak zrozumienia społecznego dla kulturowej wartości tych obiektów również może prowadzić do ich zaniedbania i utraty. Utrzymujące się przekonanie, że domy drewniane są przestarzałe i świadczą o braku możliwości, może prowadzić do niechęci do zachowania tych obiektów oraz preferowania nowoczesnych budynków. Dodatkowo brak wiedzy na temat właściwych metod konserwacji może prowadzić do prac remontowych, które w rzeczywistości mogą zaszkodzić historycznym budowlom i ogrodom. Zanik tradycyjnych rzemieślniczych zawodów, takich jak cieśla

czy stolarz, może dodatkowo utrudniać zadania konserwatorskie i renowacyjne, gdyż coraz trudniej jest znaleźć fachowców znających się na zachowaniu i rekonstrukcji tradycyjnych elementów konstrukcyjnych. Wreszcie rosnąca tendencja do stosowania jednolitych elementów wykończenia domów i ogrodów, niezwiązanych z lokalną tożsamością, może przyczyniać się do utraty autentyczności i charakteru historycznych enklaw w powiecie hrubieszowskim. Wprowadzenie elementów ahistorycznych, nieodpowiadających regionalnym tradycjom, może prowadzić do stopniowej utraty oryginalnego wyglądu tych miejsc.

Wnioskiem wyciągniętym z analiz jest potrzeba podjęcia pilnych działań mających na celu ochronę i zachowanie historycznej zabudowy mieszkalnej oraz ogrodów w powiecie hrubieszowskim. Wymaga to nie tylko skutecznych środków ochrony i egzekwowania przepisów, ale także edukacji społecznej w zakresie kulturowej wartości tych obiektów oraz zachęcania do stosowania tradycyjnych materiałów i metod rzemieślniczych. Ponadto istotne jest promowanie lokalnych tradycji i wzorców w architekturze i ogrodnictwie, aby zachować autentyczność i unikalny charakter historycznych enklaw tego regionu.

## BIBLIOGRAFIA

- chwasty (b.r.). *Encyklopedia PWN: źródło wiarygodnej i rzetelnej wiedzy*. Pobrane z: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/chwasty;3886275.html> (dostęp: 04.04.2024).
- (HDK) Hrubieszowski Dom z Klimatem. (2023). *Regulamin Ogólnopolskiego Konkursu architektoniczno-krajobrazowego dla studentów, dyplomantów i absolwentów Architektury i Architektury krajobrazu „Hrubieszowski Dom i Ogród z Klimatem”*. Pobrane z: <https://drive.google.com/drive/folders/1Qjej0nMXm5ly00Vb2cWOZDysqdPp2MEG> (dostęp: 04.04.2024).
- Kimsa, T., Sokołowska, Z. (1973). *Badania geobotaniczne w rezerwacie Carlina onopordifolia Bess, w Bogowie koło Hrubieszowa*. Pobrane z: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://bc.umcs.pl/Content/29651/PDF/czas4053\\_28\\_1973\\_20.pdf](chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://bc.umcs.pl/Content/29651/PDF/czas4053_28_1973_20.pdf) (dostęp: 04.04.2024).
- Komiak, T. (1998). *Ginące i zagrożone gatunki flory segetalnej w północno-wschodniej Polsce*. Pobrane z: <http://hdl.handle.net/11089/15842> (dostęp: 12.04.2024).
- Majdecka-Strzeżek, A. (2005). Kształtowanie zieleni na terenach wiejskich. Ogrody przydomowe – tradycja, przyszłość. *Architektura Krajobrazu, 3–4*, 82–84. Pobrane z: <https://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-article-BAR0-0028-0034> (dostęp: 12.04.2024).
- Matuszkiewicz, J.M. (2008). *Potencjalna naturalna roślinność Polski*. Pobrane z: [https://www.igipz.pan.pl/tl\\_files/igipz/ZGiK/opracowania/roslinnosc\\_potencjalna/C4.png](https://www.igipz.pan.pl/tl_files/igipz/ZGiK/opracowania/roslinnosc_potencjalna/C4.png) (dostęp: 12.04.2024).

- Pęczkowski, G., Orzepowski, W., Pokładek, R., Kowalczyk, T., Żmuda, R., Wójcik, R. (2016). Właściwości retencyjne zielonych dachów typu ekstensywnego na przykładzie badań modelowych. *Acta Scientiarum Polonorum. Formatio Circumiectus*, 15(3), 113–120. <https://doi.org/10.15576/ASP.FC/2016.15.3.113>
- Sykta, I., Greniuk, A., Fabijanowska, K. (2022). *Hrubieszowski „Dom z klimatem”*. Historyczna zabudowa drewniana – ginące dziedzictwo czy potencjał rozwojowy dla miasta? (referat). XXIV Forum Architektury Krajobrazu. Architektura krajobrazu wobec zagrożeń współczesności. 1–2 grudnia. Szczecin: Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie, Katedra Architektury Krajobrazu WKŚiR.
- Szewczyk, J. (2012). Staropolski ogród jako archetyp i relikwiny tradycji. *Czasopismo Techniczne. Architektura*, 7, 95–110.